

Morgan, "Öldjeýtü", *EI²* (İng.), VIII, 168-169; Ramazan Şeşen, "Câmiu't-tevârih", *DİA*, VII, 132-133; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", a.e., XXII, 103; A. Engin Beksaç – Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İlhanlılar (Sanat)", a.e., XXII, 106; Ebû'l-Fazl Hattîbî, "Olcaytu", *DMBİ*, X, 447-450.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

O'LEARY, De Lacy Evans
(1872-1957)

İngiliz şarkiyatçısı.

Hayatının ilk dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur. Bristol'de Christ Church rahibi olarak görev yapması, onun erken yaşlardan itibaren kilise eğitim sistemi ve hiyerarşisi içinde yetiştiğini düşündürmektedir. Dublin Üniversitesi'nde klasik diller ve Arapça okudu; ardından Mısır'a giderek Kiptîler'in tarihi ve dilleri üzerine özel eğitim gördü. Buradaki çalışmaları sırasında klasik Arapça ve modern Arapça'nın bilhassa Mısır, Suriye ve Fas lehçelerini öğrendi. Daha sonra Bristol Üniversitesi'nde Ârâmîce ve Süryânîce dersleri vermeye başladı.

O'leary'nin Arap ve İslâm tarihine ilgisi, diğer pek çok şarkiyatçı gibi Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Ortadoğu'da hâkimiyet kurmaya çalıştığı XX. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Ortadoğu ve Arap dünyasının yükselen ekonomik, siyasal ve stratejik konumunu değerlendirme amacı güden İngilizler, Osmanlılar'ın bölgeden çekilmesinin ardından Arap İslâm dünyasında yaşanan bunalımı kendi çıkarlarına göre şekillendirmek için şarkiyatçıları bölgeye sevk etmiştir. Bu bilim adamları, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun siyasî gayeleri doğrultusunda Osmanlı hilâfetinin yürüttüğü panislâmizm politikasını bertaraf etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu dönemin şarkiyatçıları arasında seçkin bir yere sahip olan O'leary de aynı politik görüşle daha çok Osmanlılar'ın Ortadoğu'da hâkimiyet kurmalarından önce yaşanan parlak dönem ve Araplar'ın İslâm uygarlığında temel unsur oluşu üzerinde durmuştur. Bununla birlikte O'leary'nin, İngiliz politikasının yönlendirmesiyle yazdığı eserlerin bilimsel bakımdan sağlam kaynaklara dayanmadığı düşünülmemelidir. Ancak o da ülkesinin siyasal çıkarları parolasıyla İslâm kültür ve medeniyetinin eski Yunan'dan miras alınarak geliştirildiği ve buna Süryânî, Nestûrî, yahudi bilim adamlarının aracılık ettiği şeklinde özetlenebilecek olan klasikleşmiş şarkiyatçı görüşünü ve tarih yazıcılığını aşırı şekilde vurgula-

mıştır. Bununla birlikte O'leary'nin, Arapça'ya ve diğer yerel dillere olan hâkimiyeti sayesinde İslâm felsefe tarihinin pek çok karanlık noktasına ışık tuttuğu, İslâm düşünce ve biliminin Batı kamuoyunda tanınmasına önemli bir katkı sağladığı inkâr edilemez. Diğer taraftan O'leary İslâm tarihi yanında İslâm öncesi Arap tarihi, Süryânî ve Kiptî kilise tarihi, Hristiyanlığın erken dönemi ve kaynakları ile azizlerin hayatları konularında değerli çalışmalar yapmıştır.

Eserleri. 1. *Arabic Thought and Its Place in History* (London 1922). Kitapta, İslâm kültürünün esas itibarıyla Helen-Roma kültürünün bir parçası ve İslâm teolojisinin de aslında Helenistik kaynakların müslüman ve müslüman çevrede yaşayan yahudi düşünürleri tarafından yeniden formüle edilmiş ve geliştirilmiş bir şekli olduğu fikri savunulmaktadır. Eser, Hüseyin Yurdaydın ve Yaşar Kutluay tarafından *İslâm Düşüncesi ve Tarihindeki Yeri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Ankara 1959). 2. *Islam at the Crossroads* (London 1923). Müellif bu eserinde müslümanların hâkimiyetleri altına aldıkları ırkları kılıç zoruyla müslümanlaştırdıklarına dair yaygın görüşü eleştirmektedir. 3. *A Short History of the Fatimid Khalifate* (New York-London 1923). Fâtîmîler üzerine yazılmış ilk eserlerden olan kitapta Fâtîmî halifelerinin siyasî tarihi incelenmektedir. 4. *Arabia Before Muhammad* (New York 1927). Araplar'ın İslâm öncesindeki hayatları hakkında kaleme alınmış en önemli eserlerden sayılan kitapta Arap yarımadasının Mısır, Mezopotamya ve Hindistan'la ilişkileri incelendikten sonra, yarımada İslâm öncesinde kurulan devletler, Araplar'ın hayatı, iktisadî ve ticarî ilişkileri ele alınmaktadır. 5. *How Greek Science Passed to the Arabs* (London 1949). Yunan felsefe ve düşüncesinin İslâm dünyasına geçişini konu alan bu eserde de müellif, İslâm felsefesi ve maddî kültürünün temelinde Helen-Roma kültürünün bulunduğunu öne sürmektedir. Bu şekilde O'leary, bir taraftan Doğu ile Batı'yı birbirine daha fazla yaklaştırmayı amaçladığını ortaya koyarken bir taraftan da Doğu'nun Batı kültür ve medeniyetine ne kadar bağımlı olduğunu göstermeye çalışmıştır.

O'leary'nin diğer eserleri de şunlardır: *The Apostolical Constitutions, and Cognate Documents: with Special Reference to their Liturgical Elements* (London 1906), *Infant Baptism. A Tractate for the Clergy* (London 1906), *The Syriac Church and Fathers, Society for Pro-*

moting Christian Knowledge (London 1909), *The Daily Office and Theotokia of the Coptic Church* (London 1911), *Studies in the Apocryphal Gospels of Christ's Infancy* (London 1912), *The Life and Times of Saint Dominic* (London 1912), *Characteristics of the Hemitic Languages* (Bristol 1915), *Comparative Grammar of the Semitic Languages* (London 1923); *Colloquial Arabic* (New York 1925), *The Dīfār (Antiphonarium) of the Coptic Church* (London 1926-1930), *The Ethiopian Church. Historical Notes on the Church of Abyssinia* (London 1936), *The Saints of Egypt* (New York 1937).

Makalelerinden bazıları şöylece sıralanabilir: "The Influence of Galen on Arabic Philosophy" (*Journal of Indian History*, II [1922-23], s. 233-238); "Bibliography (1924-1925)" (*The Journal of Egyptian Archaeology*, XI/3-4 [1925], s. 320-326); "The Early Westward Drift of Science and Philosophy" (*Philosophy East and West*, II/5 [1952], s. 53-58); "Arabic Transmission of Science" (*IC*, XXXII [1957], s. 201-208); "Buddhis and Christian Contacts with Early Islam" (*IC*, XXXII [1958], s. 95-98); "Notes on Mahmud of Ghazna" (*IC*, XXXII [1958], s. 190-194).

BİBLİYOGRAFYA :

De Lacy O'leary, *Islam at the Crossroads*, London 1923, s. 8; a.mlf., *How Greek Science Passed to the Arabs*, London 1957, s. 1-5, 155-175; a.mlf., *İslâm Düşüncesi ve Tarihindeki Yeri* (trc. Hüseyin Yurdaydın – Yaşar Kutluay), Ankara 1959, s. 136-142; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1980, II, 90-91; Mişâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye fî Ūrubbâ*, Beyrut 1982, s. 45.

KEMAL ÇİÇEK

OLGUN, Tâhir

(bk. TÂHİRÜLMEVLÎ).

ON EMİR

Hz. Mûsâ'ya

Sînâ'da taş tabletler üzerine yazılı olarak verilen ilk ilâhî emirler.

İbrânîce'si "on söz" anlamında **aseret ha-dibberot** (Çıkış, 34/28; Tesniye, 4/13; 10/4), Latince'si **decalogus**, Grekçe'si **deka-logostur**. Batı dillerine **decalogue**, Arapça'ya **el-evâmîrû'l-aşere**, Türkçe'ye **on emir** (evâmîr-i aşere) şeklinde geçmiştir. Tevrat'a göre on emir, Hz. Mûsâ önderliğindeki İsrâilîoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından yedi hafta sonra Sînâ dağının zirve-

sinde bizzat Tanrı tarafından Mûsâ'ya önce sözlü olarak bildirilen, ardından iki taş levha üzerine yazılıp verilen emirlerdir (Çıkış, 19-20; 24/12-18; 31/18; Tesniye, 5/1-22). İlk levhanın iki tarafına oyulmuş yazı Tanrı'nın yazısıdır (Çıkış, 32/15-16). Mûsâ dağdan indiğinde kavminin buzağıya taptığını görünce öfkesinden levhaları kırmış (Çıkış, 32/19; Tesniye, 9/17), bunun üzerine ondan öncekiler gibi iki taş levha daha yontması istenmiş, kırk günlük ikinci buluşma sonunda Mûsâ, bu defa Tanrı'nın yazdırmasıyla bizzat kendisinin yazdığı on emri içeren yeni levhalarla geri dönmüştür (Çıkış, 34/1, 27-28). Mûsâ, Tanrı'nın emriyle bu iki taş levhayı ahid sandığına koymuştur (Çıkış, 25/16; Tesniye, 10/1-5). Ahid sandığı daha sonra Tâlût (Saul) zamanında Filistîler'in eline geçmiş ve ardından geri alınmıştır. İbn Cebir, sandığın Filistîler'in eline geçmesinden sonra kutsallığının yok olup parçalandığını iddia etmişse de bu açıklama doğru değildir; çünkü Hz. Süleyman ahid sandığını Süleyman Mâbedi'ndeki özel yerine taşıttığında içinde iki taş levha bulunmaktaydı (I. Krallar, 8/9). II. Makkabiler'de (2/7), taş levhaların yer aldığı sandığın Yeremya peygamber tarafından Nebo dağında saklandığı, ancak Tanrı İsrâiloğulları'nı topladığında tekrar bulunabileceği belirtilmektedir. Taş levhaların âkibetiyle ilgili iki yahudi rivayetinden birine göre Kral Yoşiya levhalarla beraber sandığı saklamış, diğerine göre ise Kral Buhtunnasr (Nebukadnezzar) onu Bâbil'e götürmüştür. Mâbedin yıkılışı ile birlikte sandık ve içindekiler kaybolmuş ve bir daha ondan bahsedilmemiştir (NDB, s. 53; bk. AHİD SANDIĞI).

Rabbiler on emrin yazılı olduğu tabletlerin varlığını yaratılıştan önceye götürürler, dolayısıyla on emrin evrensel olduğunu kabul ederler. Ayrıca on emrin bildirilmesinden hemen sonra bu emirlerin yetmiş dile çevrildiğini ifade ederler (*Dictionnaire encyclopedique du Judaïsme*, s. 252). Tevrat'ta on emir biri Çıkış (20/2-17), diğeri Tesniye (5/6-21) bölümünde olmak üzere iki yerde zikredilmektedir. Çıkış bölümündeki verilmiş şekliyle on emir şöyledir: Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkararak Tanrı'nı Yahova benim (Çıkış, 20/2; Tesniye, 5/6). Karşımda başka ilâhların olmayacaktır (Çıkış, 20/3; Tesniye, 5/7). Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın yahut aşağıda yerde olanın yahut yerin altında sularda olanın hiç süretini yapmayacaksın; onlara eğilmeyeceksin ve onlara ibadet etmeyeceksin. Çünkü ben, senin Tanrı'n Rab benden nefret edenler-

den babaların günahını çocuklar üzerinde, üçüncü nesil üzerinde ve dördüncü nesil üzerinde arayan ve beni seven ve emirlerimi tutanların binlercesine inayet eden kıskanç bir Tanrı'yım (Çıkış, 20/4-6; Tesniye, 5/8-10). Tanrı'n Rabbin ismini boş yere ağza almayacaksın, çünkü Rab kendi ismini boş yere ağza alanı suçsuz tutmayacaktır (Çıkış, 20/7; Tesniye, 5/11). Cumartesi gününü takdis etmek için onu hatırında tut. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün Tanrı'n Rabbe sebttir, sen ve oğlun ve kızın, kölen ve câriyen ve hayvanların ve kapılarında olan garibin hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı ve yedinci günde istirahat etti; bunun için Rab sebt gününü mübarek kıldı ve onu takdis etti (Çıkış, 20/8-11; Tesniye, 5/12-15). Babana ve anana hürmet et, ta ki Tanrı'n Rabbin sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun (Çıkış, 20/12; Tesniye, 5/16). Katletmeyeceksin (Çıkış, 20/13; Tesniye, 5/17). Zina etmeyeceksin (Çıkış, 20/14; Tesniye, 5/18). Çalmayacaksın (Çıkış, 20/15; Tesniye, 5/19). Komşuna karşı yalan şahitlik etmeyeceksin (Çıkış, 20/16; Tesniye, 5/20). Komşunun evine tamah etmeyeceksin; komşunun karısına yahut kölesine yahut câriyesine yahut öküzüne yahut eşeğine hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin (Çıkış, 20/17; Tesniye, 5/21).

On emrin iki ayrı metni birbirine benzemekle birlikte aralarında bazı farklılıklar vardır. Temel farklılık cumartesi yasağının sebebiyle ilgilidir. Bu yasağın gerekçesi olarak Çıkış'ta altı günde kâinatın yaratılması ve yedinci günde istirahat edilmesi, Tesniye'de ise Mısır'daki esaret hayatı gösterilmektedir. Diğer taraftan sonuncu emrin Çıkış'taki metninde kişinin eşi sahip olduğu diğer şeylerle birlikte ve aynı kategoride sayılırken Tesniye'deki metinde eş diğerlerinden ayrılmakta ve bu metin iki farklı emri ihtiva etmektedir. Ayrıca Çıkış'ta olmadığı halde Tesniye metninde "Tanrı'n Rabbin sana emrettiği gibi" ifadesi iki defa tekrarlanmaktadır. Bugün Tevrat'ta bulunan on emre ait iki metin arasındaki farklar muhtemelen tabletlerin kaybolmasının bir sonucu olup (DBS, II, 349) on emir metinlerinin karşılaştırılması, her ikisinin de oldukça kısa olan orijinal bir metnin muahhar nüshaları olduğunu göstermektedir (DB², s. 969; Cazelles-Brouillard, III, 500).

Yahudi ve hristiyanlarda on emrin sıralanışı farklılık arz etmektedir. Yahudiler, "Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çı-

karan Tanrı'n Yahova benim" ifadesini (Çıkış, 20/2) bu ifade sadece on emre giriş mahiyetinde olmasına rağmen birinci emir kabul etmektedir. Rabbiler, Çıkış 20/2-17'de verilen emirlerin birden ona kadar olan sıralamasını 2, 3-6, 7, 8-11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; Saint Augustine'in tasnifini benimseyen Roma Katolik kilisesi ve Lutherci kiliseler 3-6, 7, 8-11, 12, 13, 14, 15, 16, 17^a, 17^b şeklinde, Ortodoks ve reforme kiliseler 3, 4-6, 7, 8-11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 olarak kabul etmektedir (*Ancien testament*, s. 166). Roma Katolik ve Lutherci kiliselere göre Tanrı'ya karşı görevleri bildiren birinci tablet üç, diğer insanlara ve yakınlarına karşı görevleri bildiren ikinci tablet yedi emir ihtiva etmektedir. Bu sıralamada Çıkış 20/17 ikiye bölünmekte, "Komşunun evine tamah etmeyeceksin" emriyle "karısına, kölesine ..." kısmı ayrı iki emir kabul edilmektedir. Ortodoks ve reform kiliselerinin tasnifi ise Philon, Josephus ve Origene'in de benimsediği Talmud'da yer alan tasniftir. Saint Augustine politeizm ve putperestliği bir sayarak ilk iki emri de kabul etmiş, son emri de kadının durumunu diğerlerinden ayırmak suretiyle iki ayrı emir saymıştır (Cazelles-Brouillard, III, 500). On emir iki ayrı şekilde tasnif edilmektedir. Bir tasnife göre dört emir Allah'a, altı emir insanlara karşı ödevleri belirtmektedir. Bir başka tasnife göre ise ilk tabletteki beş emir dindarlığın, ikinci tabletteki beş emir adaletin tesisi içindir (NDB, s. 176).

On emrin yapısı çeşitli yorumlara sebep olmuştur. İlk iki emirde Tanrı doğrudan İsrâiloğulları ile konuştuğu için birinci şahıs, diğerlerinde ise üçüncü şahıs kullanılmaktadır; çünkü rabbilere göre İsrâiloğulları ancak ilk iki emri bizzat Tanrı'dan dinleyebilmişler, ötekileri Mûsâ onlara nakletmiştir. Yine rabbilere göre aynı tablete yazılan ilk beş emir Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkileri, ikinci beş emir insanlar arası ilişkileri düzenlemektedir. Tanrı kendi adının günahlarla alâkalı bölümde yer almasını istemediği için (*Dictionnaire encyclopedique du Judaïsme*, s. 251) ikinci beş emir verilirken Tanrı adı zikredilmemiştir.

XVIII. yüzyılın sonuna kadar on emir denilince sadece Tevrat'ın Çıkış (20/2-17) ve Tesniye (5/6-21) kitaplarında yer alan on emir anlaşılmakta iken bu tarihten sonra Tevrat'ta birden çok on emrin bulunduğu ileri sürülmüştür. On emirle Tevrat'ın diğer bölümlerindeki emirler arasında paralellik olmasına, on emirdeki buyrukların Tevrat'ın başka bölümlerinde de ifade edilmesine rağmen bugün genel kabul gören

telakki Tevrat'ta iki ayrı metin halinde tek bir on emir bulunduğunu yönündedir.

On emrin cumartesi yasağıyla ilgili olanı bir tarafa bırakılırsa diğer emirler insan fıtratıyla ilgilidir, dolayısıyla evrenselidir. Dinler tarihi ve etnoloji araştırmaları da bunu teyit etmektedir. Eski Mısır'ın Ölümler Kitabı'ndaki günahlar listesiyle çivi yazılı tabletlerdeki liste on emri hemen hemen tamamen ihtiva etmektedir (DBS, I, 841-845; II, 847-851). Eski Mısır'da ölen kişi Osiris'in önündeki mahkemede, "Adaletsizlik yapmadım, yağmalamadım, çalmadım, öldürmedim, öldürtmedim ..." gibi masumiyetini ifade eden sözler söylemektedir. Asur'da ise din adamı hastayı cinlerden kurtarıırken onun bir tanrıya hakaret edip etmediğini, ana babasına kötü davranıp davranmadığını, komşusunun hanımına çok yakın olup olmadığını, yakınının kanını döküp dökmediğini sormaktadır (Cazelles - Brouillard, III, 501). İbrâni geleneğinde de adam öldürme (Tekvîn, 4/8-10), komşunun evine, karısına tahmah etme (Tekvîn, 12/17; 20/3), zina etme (Tekvîn, 39/9) gibi emirler ilk dönemlerden itibaren mevcuttur.

Tevrat'ta yer alan on emrin ne zaman yazıldığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. a) K. Marti, G. Mowinkel ve Meinhold gibi araştırmacılar on emrin mevcut edebî şeklini Bâbil esareti döneminde aldığını ileri sürmektedir. b) Yorumcuların çoğunluğu, on emrin milâttan önce VIII. yüzyıl peygamberlerinin tebliğinin bir neticesi olduğunu kabul etmektedir. c) Bazıları, cumartesi yasakları ve ana babaya itaat dışındaki emirlerin Mûsâ dönemine kadar çıktığına, bu iki kuralın ise daha sonra ilâve edildiğine kanidir. d) Katolik ve Protestan yorumculara göre ise on emir özde Mûsâ dönemine aittir, fakat daha sonra edebî müdahaleler olmuştur. e) Katolik ve eski Protestan yorumcuların çoğunluğuna göre on emir hem özü hem edebî formu itibarıyla Mûsâ dönemine aittir.

Çıkış ile (20/2-17) Tesniye'de (5/6-21) yer alan on emirle ilgili metinlerin farklı oluşu bu metinlerin zamanla edebî değişikliklere mâruz kaldığını göstermektedir. Ancak bu değişiklikler muhtevayı bozmadır; dolayısıyla on emrin özü itibarıyla Mûsâ dönemine ait olduğu görüşü gerçeğe en yakın olan izah tarzıdır. Emirlerin Mûsâ dönemine ait olduğu çeşitli delillerle ortaya konulmaktadır. On emrin dili ne kelimelerde ne üslûpta Mûsâ devrine ters düşmektedir. Ayrıca bu emirlerin Mûsâ

dönemine ait olduğuna dair birçok tarihî delil gösterilebilir. Meselâ on emrin taş tabletlere yazıldığı bilgisi (Çıkış, 24/12; 31/18; 32/15-16; 34/1; Tesniye, 9/9; 10/1-4) o devrin âdetlerine uygundur. Milâttan önce II. binyılın ortalarına doğru, hatta daha eski dönemlerde önemli dinî ve siyasî belgelerin tahta ve özellikle taş gibi malzeme üzerine yazılması ve bunların kutsal mekânlara bırakılması âdeti. Tanrı ile İsrâiloğulları arasındaki ahdin temelini oluşturan metin de önemli olduğu ve korunması gerektiği için taş tabletlere yazılmış, kutsallığı sebebiyle ahid sandığında muhafaza edilmiş olmalıdır.

On emrin gerek bütünü gerekse bazı emirler için Mûsâ dönemine ait olamayacağı yolunda itirazlar yapılmıştır. Çeşitli nesnelerin resim veya şekillerinin yapılmasını ve bunlara tapınılmasını yasaklayan emrin Tesniye'nin yazıldığı devirde formüle edildiği, mevcut haliyle cumartesi yasaklarıyla ilgili emrin de Mûsâ'ya ait olmayacağı ileri sürülmektedir. Zira göçebe halinde yaşayan bir toplum çok sıkı çalışan işçiler gibi olamaz; dolayısıyla göçebelere haftanın bir gününün tatil yapılması anlamsızdır. Ayrıca Mûsâ devrinde misafir veya yabancı olmadığı, kapı kavrınının yerleşik hayatı çağrıştırdığı, buna göre emrin Hz. Mûsâ'dan sonraki bir zamana ait olabileceği ifade edilmektedir (ERE, IV, 515-516).

Eski Ahid'de tebliğ faaliyetleri anlatılan peygamberler on emri zikretmemiş, fakat bu emirlerin uygulanması ve yasaklardan kaçınılması için faaliyet göstermiştir. Peygamber Natan zinaya (II. Samuel, 12/1-11), İlyâ Baal kültüne (I. Krallar, 17/18), Amos (5/26) ve Hoşea (8/4, 11, 14) putperestliğe karşı mücadele etmişlerdir. Diğer taraftan bazı peygamberlerin İsrâiloğulları'nın yıkım sebebi olarak sıraladığı kötülükler on emirde yer alan ve kaçınılması istenilen davranışlarla hemen hemen aynıdır (Hoşea, 4/2; Yereymya, 7/9). On emrin verildiği yer bütün kaynaklara göre Sînâ dağıdır, ancak Sînâ dağının coğrafi konumu hususunda farklı görüşler vardır (bk. SÎNÂ). On emrin doğrudan Tanrı tarafından mı yoksa bir aracı vasıtasıyla mı verildiği hususunda bazıları bir aracının mevcudiyetini ileri sürseler de Çıkış (20/18 vd.) ve Tesniye'den (5/22) anlaşılabileceği gibi Tanrı bu emirleri hiçbir aracı kullanmaksızın vermiştir.

On emrin ilk defa ne zaman ve nerede yazıldığı tam olarak bilinmemektedir. Çıkış'ta (24/12) Rabb'in, kendisinin yazdığı

iki taş tableti vermek üzere Mûsâ'yı dağa davet ettiği belirtilmekte, taş tabletler üzerine bizzat Tanrı'nın yazdığı birçok defa tekrarlanmaktadır (Çıkış, 31/18; 32/16; Tesniye, 4/13; 5/22; 9/10). Bunlar levhaların daha önce yazıldığını göstermektedir. On emir Yahudilik'te merkezî bir önem taşımakta ve yahudiler on emir okunurken ayağa kalkmaktadır. On emir ihtiva ettiği dinî ve ahlâkî emirlerden dolayı çok önemlidir. On emirde insanların bütün ahlâkî fiilleri bir tek Tanrı'ya iman prensibine dayanır. On emir Tanrı'ya karşı olan her tavrı yasaklamaktadır. Bundan dolayı bütün insan topluluklarında sosyal düzenin Magna Charta'sı olmuştur. Yahudiliğe göre on emir 613 emirden oluştuğu kabul edilen yahudi şeriatının özeti niteliğindedir.

Yeni Ahid'de on emir birçok defa zikredilmekte, "on emir" tabiri geçmemekle birlikte gerek İsa gerek havârilere ona atıfta bulunmaktadır (Matta, 19/18-19; Markos, 10/19; Romalılara Mektup, 13/9; Yakub'un Mektubu, 2/11). Hz. İsa on emrin her iki bölümünü, "Tanrı'nın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle seveceksin" ve, "Komşunu kendin gibi seveceksin" şeklinde özetlemektedir (Matta, 22/34-40). Hristiyanlık'ta on emir, Saint Augustine ile birlikte Katolik doktrininin yorumunda ve inananların eğitiminde önemli bir yer tutmuştur. Saint Augustine on emirde her insanın fıtratında bulunan tabii ahlâkın bir özeti bulmaktadır. Saint Augustine'i takip eden skolastik düşünce de cumartesi yasaklarıyla ilgili üçüncü emir dışındaki on emirde tabii kanunun ifadesini görmektedir. Trent Konsili on emrin hristiyanların yükümlülüğü olduğunu belirtmektedir. On emir insanın Tanrı'ya ve diğer insanlara karşı temel yükümlülüklerini bildirmektedir. Bu emirler değişmez niteliktedir, her zaman ve her yerde geçerlidir (Catéchisme, s. 426-429).

Kur'an-ı Kerim'de on emir ifadesi yer almamakta, fakat İsrâiloğulları ile yapılan ahidlere ve onların yükümlülüklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Hz. Mûsâ, İsrâiloğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonra kırk gün kırk gece sürecek bir buluşma için Sînâ dağına davet edilmiş ve orada kendisine levhalar verilmiştir. Mûsâ dönüşünde kavminin buzağıya tapıtığını görünce öfkesinden levhaları yere atmış ve daha sonra öfkesi geçince levhaları tekrar almıştır. Levhalarda insanlara öğüt olmak üzere her şeyin tafsilâtıyla anlatıldığı, rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet olduğu belirtilmekte (el-A'râf 7/142-145, 150, 154), muhtevasıyla ilgili baş-

ka bilgi verilmemektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'de İsrâiloğulları'ndan yalnızca Allah'a kulluk etmeleri, anaya babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik etmeleri, birbirlerinin kanını dökmemeleri, birbirlerini yurtlarından çıkarmamaları hususunda söz alındığı belirtilmekte (el-Bakara 2/83-84), cumartesi günü sınırı aşmamları istenmektedir (en-Nisâ 4/154).

On emirde yer alan kurallar insan tabiatının bir gereği ve evrensel ilkeler olduğu için sadece Yahudilik'te değil diğer ilâhî dinlerde de söz konusudur. On emrin birincisini teşkil eden tevhid inancı Kur'an'ın ısrarla üzerinde durduğu ilk ve temel ilkedir (el-Bakara 2/163; el-En'âm 6/19, 102; el-İsrâ 17/23). İkinci emir putperestliğin yasaklanmasıyla ilgilidir ki Kur'an hem şirki hem Allah'tan başkasına tapınmayı yasaklamaktadır (en-Nisâ 4/36, 116, 171; el-En'âm 6/151; el-A'râf 7/191-195; Yûnus 10/18; en-Nahl 16/20). Allah'ın adının boş yere ağza alınması, yani Allah'ın adının kullanılarak yalan yere yemin edilmesi Kur'an'da da yasaklanmıştır (el-Bakara 2/224; el-Mâide 5/89; en-Nahl 16/91). Cumartesi yasası sadece İsrâiloğulları'na ait bir ceza ve müeyyide olup Hz. Muhammed geçmiş ümmetlere ait diğer mükellefiyetler gibi bunu da kaldırmıştır (el-A'râf 7/157). Ana babaya hürmet (el-Bakara 2/83; el-İsrâ 17/23), insan öldürme (el-Bakara 2/84; en-Nisâ 4/29; el-Mâide 5/32), hırsızlık yapmama (el-Mâide 5/38; el-Mümtehe 60/12), zina etmeme (en-Nûr 24/30-31), komşuya karşı yalan şahitlikte bulunmama, komşunun malına mülküne tamah etmeme (el-Bakara 2/83; en-Nisâ 4/36; el-Furkân 25/72) gibi hususlar Kur'an'da da yer almaktadır. İbn Abbas, İsrâ sûresindeki (17/22-39) emir ve yasakların Mûsâ'nın levhalarında da bulunduğunu belirtmiştir (Fahreddin er-Râzî, XX, 214). En'âm sûresinde (6/151-153) yer alan emir ve yasaklar da on emirle benzerlik göstermekte, on emir veya on vasiyet olarak bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XX, 214; J. Plessis, "Babylone et la Bible", *DBS*, I, 713-852; A. Eberharter, "Decalogue", *a.e.*, II, 341-351; L. Speleers, "Egypte", *a.e.*, II, 756-919; F. H. Wods – B. J. Roberts, "Ten Commandments", *DB²*, s. 969-970; M. H. Dolapönü, *On Emir*, İstanbul 1964; *NDB*, s. 53, 176; *Ancien testament*, s. 166; P. Antes, *Ethik und Politik im Islam*, Stuttgart 1982, s. 44-51; M. Weinfeld, "The Decalogue: Its Significance, Uniqueness and Place in Israel's Tradition", *Religion and Law: Biblical-Judaic and Islamic Perspectives* (ed. E. R. Firmage), Eisenbrauns 1990, s. 3-47; Abdulmesih, *On Emir ve Diğer Dinlerle Karşılaştırmalı Bir Yorumu*, Ankara, ts. (Sevgi Yayınları); *Catéchis-*

me de l'église catholique, Paris 1992, s. 423-514; B. J. Schwartz, "Ten Commandments", *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion* (ed. R. J. Z. Weiblosky – G. Vigoder), New York 1997, s. 683-684; M. Abdullah Draz, *Kur'an'a Giriş* (trc. Salih Akdemir), Ankara 2000, s. 70-76; H. Cazelles – R. Brouillard, "Decalogue", *Catholicisme*, III, 500-505; B. Haring, "Commandments, Ten", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, IV, 5-8; M. Greenberg v.dğr., "Decalogue", *Ejd.*, V, 1435-1448; L. W. Batten, "Decalogue", *ERE*, IV, 513-517; W. Harrelson, "Ten Commandments", *ER*, XIV, 395-396; "Commandements, Dix (Decalogue)", *Dictionnaire encyclopedique du Judaïsme* (ed. G. Vigoder v.dğr.), Paris 1993, s. 250-252.

ÖMER FARUK HARMAN

ON İKİ İMAM

H. Ali,
oğulları Hasan ve Hüseyin ile birlikte
Hüseyin'in neslinden gelen
ve imam kabul edilen
dokuz kişiye verilen isim
(bk. İSNÂŞERİYYE).

ONAN, Necmettin Halil
(1902-1968)

Cumhuriyet dönemi şairlerinden,
eğitimci.

Çatalca'da doğdu. Doksanüç Harbi'nden sonra buraya göçmen olarak gelen, Rumeli'de Tuna boylarında Hacı Muradoğulları adıyla tanınan bir ailenin çocuğudur. Babası Düyûn-ı Umûmiyye memurlarından Halil Hilmi Efendi, annesi Nazmiye Hanım'dır. İstanbul'da Koska Mahalle Mektebi'nde başladığı eğitimini Burhân-ı Terakkî, Çatalca İbtidâisi ve Bakırköy Numune Rüşdiyesi'nde sürdürdü. Vefa Sultânisi'nde okurken bir süre Sanâyi-i Nefise Mektebi'nin resim bölümüne devam etti. 1919'da İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümü'ne kaydoldu. Burada devrin tanınmış edebî şahsiyetlerinden Cenab Şahabeddin ve Köprülüzade Mehmed Fuad'dan Türk edebiyatı, Ferit Bey'den (Kam) metin şerhi, Yahya Kemal (Beyatlı) ve Yusuf Şerif'ten (Kılıçel) Batı edebiyatı okudu. Hocaları arasında özellikle Ferit Kam ve Yahya Kemal'in etkisi altında kaldı. Talebeliği sırasında gündüzleri Kuledibi'ndeki Alliance Israélite'te öğretmenlik yaparken geceleri de Anadolu Ajansı'nda çalışıyordu.

1920'de İstanbul'un işgal edilip Dârülfünun'un geçici olarak kapatılması üzerine Anadolu'ya geçti ve Ankara Tâlimgâhı'nda zâbit vekili sıfatıyla Millî Mücade-

le'ye katıldı. Zaferin kazanılmasından sonra İstanbul'a dönerek yarıda kalan öğrenimini tamamladı (1925) ve Anadolu Ajansı'ndaki işine bir süre devam etti. 1927'de İzmir Amerikan Koleji'ne Türkçe ve edebiyat hocaları olarak tayin edildi. Ardından İzmir Erkek Lisesi ile İzmir Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1932'de Adana Erkek Lisesi, 1933'te Ankara Erkek Lisesi, 1935'te İzmir Kız Lisesi müdürlüğünde bulundu, 1939'da Maarif Vekâleti müfettişi oldu. 1942-1946 yılları arasında Yüksek Öğretim Genel müdürlüğü yaptı. Bu görevdeyken profesör unvanıyla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Türk Edebiyatı dersleri vermekle görevlendirildi. 1946'da bu göreve asaleten tayin edildi. 1960'da sağlık problemleri yüzünden emekliye ayrıldı ve İstanbul'a döndü. Hayatının son yıllarını çok sevdiği Boğaziçi'nde geçirdi. 17 Ağustos 1968'de öldü, mezarı Kandilli Kabristanı'ndadır. Ankara Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü tarafından yayımlanan *Türkoloji Dergisi*'nin bir sayısı onun hâtrasına ithaf edilmiştir (1972, IV, sayı 1).

Lise öğrencisi iken şiir yazmaya başlayan Necmettin Halil'in aruzla ilk şiirleri 1919'da *Nedim* dergisinde yayımlanmış, bunları *Dergâh*, *Servet-i Fünun*, *Uyanış*, *Hayat*, *Kitaplar*, *Hisar*, *Millî Mecmua* ve *Anadolu Mecmuası* gibi dergilerde çıkan diğer şiirleri takip etmiştir. Daha çok Millî Mücadele yıllarında kaleme aldığı vatanî ve hamâsî şiirleriyle tanınmış, 1919-1927 yılları arasında yazdığı şiirlerini *Çakıl Taşları* adıyla kitap haline getirmiştir. Sonraki yıllarda da zaman zaman gazeller yazmış olduğu halde 1927'de *Hayat Mecmuası*'nda yayımlanan "Bir Yolcuya" adlı şiiri adının Millî Edebiyat akımı içinde anılmasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Sanat anlayışı bakımından Yahya Kemal çizgisini takip etmeye çalıştığı görülen şairin şiirde bir yandan âhenk ve

Necmettin
Halil Onan